

ІСТОРІОГРАФІЯ, БІБЛІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

УДК [94–051(477.83-25):821.161.2–94]

DOI: 10.33402/ur.2021-14-277-292

Ірина МИХАЙЛІВ

аспірант кафедри новітньої історії

України імені Михайла Грушевського

Львівського національного університету

імені Івана Франка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1485-0394>

e-mail: mykhailiviryna@gmail.com

«ОБРАВШИ ШЛЯХ ІСТОРИКА, НІКОЛИ НЕ СХОДИВ З НЬОГО»: СПОГАДИ ЛЬВІВСЬКИХ ІСТОРИКІВ ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ЇХНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Проаналізовано спогади групи львівських істориків (професійне становлення яких відбувалося у Львівському університеті в другій половині ХХ ст.) як джерело до їхньої професійної діяльності, враховуючи вплив соціокультурних процесів ХХ–ХХІ ст. Ці спогади видано або оприлюднено як матеріали інтерв'ю вже в незалежній Україні. У спогадах виділено такі змістові лінії: формування світогляду та вибір професії, навчання і вивчення історії, університетське середовище, історик і радянська влада (реалізація, комунікації), приватний простір, самооцінка, а також сучасність та образ майбутнього. З'ясовано, що у своїх спогадах автори-історики здебільшого відтворюють історію власного професійного становлення, адже не позбавляються «фахової» стилістики – бажання наголосити на тому, що може стосуватися історії (Львівського університету, його інтелектуального та наукового середовища), бути використаним як джерело дослідження; натомість менше уваги приділяють питанням підпорядкування системі, травматичному досвіду, приватному простору, особистим помилкам і переживанням. Зважаючи на особливості періоду написання спогадів, їхню мету та функції, з'ясовано, що в незалежній Україні такі спогади є пошуком опор, смислів, відповідей на актуальні питання сучасності, вони містять чітко виражений історико-національний аспект, прагнення привернути увагу до питання патріотизму, написані передусім для молодого покоління дослідників-істориків, що розкриває їхнє виховне і соціокультурне значення. Зауважено, що автори, мислячи категоріями минулого, у своїх рекомендаціях повертаються до старих методів, трактуючи їх на інший лад, не дослухаючись до ідей змінності і тимчасовості в сучасному світі. Критично проаналізовано зміст спогадів, відтворено деякі особливості професійного життя і побуту, внутрішнього світу історика другої половини ХХ – початку ХХІ ст. У дослідженні використано біографічний, контекстуальний, порівняльний методи.

Ключові слова: спогади, історики, Львівський університет.

Пам'ять є здатністю творити індивідуальне, особисте минуле. Навіть коли значна частина життя підлягає соціалізації й розділена з іншими, пам'ять – це те,

що вирізняє людей. Під впливом державотворних і націєтворних процесів ХХ–ХХІ ст. виникла потреба в аналізі індивідуальних практик у формуванні національних ідентичностей. У світовій гуманітаристиці в останні десятиліття актуалізувалася проблема пам'яті, популярності набула «література факту»: спогади, мемуари, біографії, свідчення, щоденники. В незалежній Україні інтерес до написання і читання спогадової літератури відновився насамперед тому, що вона давала змогу ментально порвати з радянською традицією, оживити минуле індивідуально-людським досвідом, розширити джерельну базу історичних досліджень. Актуальні питання сучасного покоління почали зіставляти з досвідом попередників, щоб через призму тодішніх подій віднайти перспективи розвитку сучасної держави.

У світовій гуманітаристиці з кінця ХХ ст. проводять наукові розвідки, присвячені спогадам як інструментам пам'яті. Серед таких значущих праць можна назвати дослідження А. Бергсона, М. Хальбвакса¹, П. Нора, Я. Ассмана², П. Рікера. З українських дослідників у сфері мемуаристики працюють С. Білокінь³, І. Войцехівська⁴, Н. Любовець⁵. В історіографії звертають увагу на спогади здебільшого як на джерело інформації про ту чи ту подію, а не розглядають їх як окреме соціокультурне явище. Дослідженню постатей істориків, висвітленню таких тем, як «історик в радянський час», «історик і суспільство», «історик і влада», присвячені праці А. Портнова⁶, С. Водотики⁷, В. Смолія⁸. У більшості цих досліджень ідеться про покоління істориків 1920–1930-х років, натомість менша увага звернута на істориків, професійна реалізація яких припала на другу половину ХХ ст. Життєві долі і професійне становлення істориків сьогодні є предметом зацікавлення деяких авторів, зокрема Я. Федорук видав книгу, присвячену Я. Дашкевичу, «На перехресті століть: Ярослав Дашкевич та його професійне оточення»⁹.

Мета цієї статті – дослідити спогади львівських істориків як джерело до їхньої професійної діяльності, враховуючи вплив соціокультурних процесів ХХ–ХХІ ст.;

¹ Хальбвас М. Социальные рамки памяти / пер. с франц. С. Зенкина. Москва: Новое издательство, 2007. 348 с.

² Ассман Я. Культурная память. Письмо, память о прошлом и политическая идентичность в высоких культурах древности / пер. с нем. М. Сокольской. Москва: Языки славянской культуры, 2004. 368 с.

³ Білокінь С. І. Із старого листування (Віктор Олександрович Романовський, 1890–1971). *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики*. Київ, 2004. № 11. С. 84–98.

⁴ Войцехівська І. Н. Мемуаристика. *Енциклопедія історії України*. Київ: Наукова думка, 2009. Т. 6. С. 608–611.

⁵ Любовець Н. І. Українські мемуари в сучасному інформаційному просторі. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. 2013. Вип. 37. С. 602–615.

⁶ Портнов А. В. Історії істориків: Обличчя й образи української історіографії ХХ століття. Київ: Критика. 2011. 231 с.

⁷ Водотика С. Г. Історична наука УСРР 1920-х років: соціополітичні, організаційні та концептуальні основи функціонування: монографія. Херсон, 2006. 335 с.

⁸ Історик і влада: кол. моногр. / відп. ред. В. Смолій. Київ, 2016. 543 с.

⁹ Федорук Я. О. Ярослав Дашкевич та історичне середовище. Київ: Критика, 2017. 232 с.

виділити й проаналізувати змістові лінії у спогадах. Джерельною базою нарисували опубліковані спогади та матеріали інтерв'ю групи львівських істориків: Ярослава Ісаєвича (1936–2010), Миколи Крикуна (нар. 1932), Володимира Чорнія (1931–2018), Степана Макарчука (1930–2014), Костянтина Кондратюка (1944), Юрія Сливки (1930–2017), Ярослава Дашкевича (1926–2010), Івана Патера (1948). Це генерація західноукраїнських науковців, професійне становлення яких відбувалося у Львівському університеті в радянську епоху і які шукали можливості для творчої діяльності в умовах політичних обмежень. Їхні спогади є важливим джерелом для вивчення історичної науки в Україні в другій половині ХХ ст.

Названі особи були представниками покоління 1930–1940-х років народження, тобто їхнє дитинство та юність припали на події Другої світової війни й злидні перших повоєнних років. Більшість з них походила зі сільських освічених родин або селянських сімей, які прагнули освіти для своїх дітей. Тому після закінчення школи вони вступали на навчання до університету. Для вихідців із західних областей України мрією було навчатися у Львівському університеті. З цим університетом був пов'язаний і їхній життєвий шлях як науковців і викладачів. Чи не кожен з них мав за собою учнів – майбутніх науковців. За час своєї реалізації більшість з цих істориків обирала теми дослідження, які стосувались давніх періодів (ХV–ХVІ ст.), окремих аспектів соціально-економічної історії, намагаючись уникати тематик ХХ ст., складних політичних та етнічних питань. У такий спосіб, як можна визначити, історики старались зменшувати можливість наразитись на небезпеку з боку владних структур. Втім, цілком обмежитись від впливу політики не вдавалось, як і дотримуватись об'єктивності в роботі. Це відображалось і на життєвих долях науковців. Так чи так, кожен з них зумів зробити свій внесок в історичну науку.

Спогади (мемуари) розуміємо як систематичні чи фрагментарні записи особистості про події минулого, в яких вона брала участь чи була очевидцем¹⁰. Авторами спогадів стають люди, які бажають відтворити події минулого, дати їм свою оцінку з позицій теперішнього, серед них сучасні письменники, митці, вчені. Спогади підлягають підходам критичного дослідження, зважаючи на такі особливості, як суб'єктивність інтерпретацій, зумовлена бажанням кожного автора виправдати свою позицію чи дії в минулому; наявність деякого вимислу, який компенсує втрачені в пам'яті конкретні деталі чи причинні зв'язки¹¹. Пам'ять є головним джерелом спогадів. Зазначимо, що функції автобіографічної пам'яті характеризуються передачею унікального досвіду новому поколінню, передбаченням поведінки людей за аналогією з подіями свого життя, оцінкою власної діяльності, формуванням «Я-концепції»¹². Ці категорії є важливими в ході дослідження змістових ліній спогадів.

Привабливість дослідження спогадів істориків пов'язана з тим, що вони є явищем досить специфічним, враховуючи їхню «фахову стилістику»: історики звично

¹⁰ Ясь О. В. Мемуари. *Енциклопедія історії України*. Київ: Наукова думка, 2009. Т. 6: Ла–Ми / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. С. 604–608.

¹¹ Олесницький Є. Г. *Сторінки з мого життя* / упоряд.: М. М. Мудрий, Б. О. Савчик, О. Г. Аркуша. Львів: Медицина і право, 2011. С. 8.

¹² Нуркова В. В. *Свершенное продолжается: Психология автобиографической памяти личности: монография*. Москва, 2000. С. 65.

звертались до пам'яті як до джерела свого дослідження, професійно відтворюючи картини минулого і дотримуючись об'єктивності, а спогади дають змогу історика розкрити «власний простір переживання» історичних подій, суб'єктивність, життєвий досвід – те, що зазвичай приховується. Зрештою, досягти суб'єктивності не завжди вдається, адже історія формує історика не менше, ніж історик формує історію¹³. Тож у спогадах істориків можна виділити такі особливості: порушення межі між об'єктивністю і суб'єктивністю у формулюванні суджень, спрямування на окрему цільову аудиторію, дотримання хронологічних послідовностей з метою їхнього майбутнього використання як історичного джерела. Для істориків це намагання подати до уваги події, про які не згадують на сторінках історичних монографій, втілити позиції власного досвіду, спираючись на знання минулого, орієнтуючись на напрямок повчальності історії. Спогади є дещо закритими в питаннях особистого життя, особистої оцінки, у підведенні підсумків і висновків. Певною мірою це ще одна спроба подання минулого (історії), тільки в новій формі – неформальній і безпосередній.

Феномен радянської історичної науки був унікальним з погляду історії, адже «комунізація» історії призвела до того, що вона перестала бути наукою в класичному розумінні слова, а набула ознак слухняної служниці режиму та інтерпретатора його політики¹⁴. Витвором такої репресивної системи науки став особливий тип радянського історика. Основними рисами його були інтелектуальна пасивність, безініціативність, автоматизми мислення, внутрішня самоцензура. В період незалежності сформувалась нова модель української історичної науки, а відтак і зміна у стосунках історика з владою. Після розпаду СРСР у незалежній Україні встановилася відносна свобода творчості. Сучасний український історик не відчуває колишнього ідеологічного чи адміністративного тиску, має відчуття відповідальності за свої дії і слова в умовах нового трактування минулого. Набуває більшого значення й бажання істориків освоїти нову місію – стати з'єднувальною ланкою між минулим і майбутнім, з'ясувати, що взяти з минулого для зміцнення майбутнього¹⁵. Можливість віднайти в минулому відповідь на запити сучасників стає однією з причин написання спогадів істориками. Формування свідомості авторів у двох колізіях – радянській і пострадянській – створює певну внутрішню суперечність, а звідси й особливість суджень та оцінок у їхніх спогадах.

Як літературні твори спогади слугують певній ключовій ідеї, це можна простежити вже у назві збірок. Спогади С. Макарчука мають назву «Побачене, почуте, пережите», М. Крикуна містять три підрозділи: «Мої дитячі літа», «Мої юнацькі літа», «Мої наукові пошуки». Здебільшого такі спогади передаватимуть особливості життєвого становлення, власної долі. Назва спогадів С. Макарчука («Побачене, почуте, пережите») водночас звучить як рядок з вірша, відображаючи поетичний хист

¹³ Киридон А. М. Історик в культурній топографії пам'яті. *Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини*. Тернопіль, 2012. Вип. 10. С. 83.

¹⁴ Історик і Влада. С. 5–7.

¹⁵ Богдашина О. М. Історик та влада: сюжети, міркування та застереження. *Харківський історіографічний збірник*. Харків, 2016. Вип. 15. С. 51.

автора¹⁶. Спогади К. Кондратюка називаються «Спогади і роздуми історика», що вказує на важливість для автора його професійного становлення, виконання свого професійного обов'язку. Підрозділ спогадів М. Крикуна «Мої наукові пошуки» можна розглядати як своєрідне джерело до методики і методології історичного дослідження для майбутніх науковців. Багато спогадів видано в рубриках «In memoriam» у пам'ять про видатних львівських істориків, зокрема Я. Дашкевича, Я. Ісаєвича.

У дослідженні спогадів істориків варто виділити такі окремі змістові лінії, як формування світогляду, вибір професії, навчання і вивчення історії, університетське середовище, історик і радянські норми, приватний простір, самооцінка, плани та прогнози на майбутнє.

Формування світогляду і вибір професії. Зміст мемуарів починається з опису подій дитинства, що розкривають першооснови формування світогляду істориків. На формування світогляду зазвичай впливає сім'я історика, місце проживання. Умови, в яких проведені дитячі роки, залишають слід у подальшій діяльності людини. Вищезгадані постаті є вихідцями із західноукраїнських регіонів, здебільшого сіл Львівщини, Тернопільщини, Рівненщини, Житомирщини. Важливу роль відігравав батьківський життєвий досвід і цінності, зокрема, як вказує Я. Ісаєвич, сім'я створила уявлення про середовища інтелігентів: «Саме завдяки батькам і їх нечисленним друзям я зміг хоч трохи пізнати ментальність інтелігентів їхнього покоління, людей обов'язку і честі, непримиренних до цинічного кар'єризму і хабарництва»¹⁷. Хоча автори відзначають вагому роль сім'ї у формуванні світогляду, втім, варто виокремити й багато інших впливів і зазначити, що світогляд зазнавав змін вже й у зрілому віці, формуючись під впливом зовнішніх обставин. Залежно від часу народження історики драматично переживають певні події: Другу світову війну, підпільний рух, масові репресії, що стають основою формування не лише патріотизму, а й постійного страху за майбутнє, відчуття несправедливості. Про сильний емоційний сплеск, пов'язаний з цими подіями, свідчать такі слова автора: «Коли вступили німці, мені йшов 12-ий рік. Щось то мене зачепило. Став писати вірші та все патріотичні. Списав цілий зошит»¹⁸.

На той час вибір професії історика потребував високого рівня готовності і не завжди був цілком свідомим, адже молоді люди мали загальноприйняті уявлення, що науковець є об'єктивним. Та на початок 1950-х років історія дедалі більше втрачала статус науки як об'єктивного знання і ставала певною моделлю поведінки, що передбачала готовність до компромісів з владою. Перші бажання і амбіції стати істориком формувалися з гуманітарних нахилів, через відмінне навчання в школі, вчителів, в яких учні вбачали своїх наставників (С. Макарчук);

¹⁶ Тарнавський Р. Спогади професора Степана Арсентійовича Макарчука як джерело до вивчення народної культури волинян. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*: зб. наук. праць. Львів, 2015. Вип. 16. С. 91.

¹⁷ Ісаєвич Я. Д. Pro domo mea. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, 2006–2007. Вип. 15: Confraternitas. Ювілейний збірник на пошану Ярослава Ісаєвича. С. 14.

¹⁸ Макарчук С. А. Побачене, почуте, пережите: мемуарні мініатюри / ред. Р. Тарнавський. Київ: Атіка, 2015. С. 15.

професійному вибору передували й історичні книги (В. Чорній¹⁹). Деякі автори згадують, що бажання стати істориком сформувалось у юнацькі роки як відповідь на критичне бачення дійсності. Зокрема, критичне ставлення до офіційного слова виробили іноземні радіопередачі, які передавали інформацію про наукове життя діаспори, пропагували свободу й демократичні цінності (Я. Ісаєвич²⁰). Можна визначити, що тут прагнення «зрозуміти» теперішнє і минуле спричиняло не тільки життєву, а й професійну допитливість та позицію. Це зумовлювало бажання стати об'єктивним, професійним істориком («Коли вирішував стати істориком, думав, що обов'язок вченого бути максимально об'єктивним і до цього зводиться його роль»²¹), що на той час не відповідало цінностям радянського історика. Виконання свого професійного обов'язку історики розуміли як гідну відповідь на виклики, що постали перед суспільством в умовах радянського часу. Втім, складність професії і її заангажованість автори починали розуміти ще при вступі на історичний факультет. Зрештою, в подальшому багато істориків розуміли й те, що історичний факультет був добрим початком, аби зробити кар'єру (кузнею кадрів для райкомів та обкомів партії чи органів радянської влади). Стати науковцем передбачало активну підтримку панівного режиму, підтасовку історичних фактів на користь влади. Навіть обережна критика часто демонструвала формальну лояльність до тодішнього політичного режиму²². Попри те, що у спогадах автори наголошують на об'єктивності історика, можливостях суспільної місії (діяльність історика на благо народу), важко заперечити і розуміння ними певного пристосування, яке передбачала професія – так званого прийняття «правил гри» радянської влади. Можна припустити, що ідея соціальної місії історика нав'язана умовами написання спогадів (XXI століття, незалежність України) і зумовлює окремий історико-національний аспект української мемуаристики, виданої в сучасній Україні.

Навчання і вивчення історії. Осередком становлення наукової діяльності істориків став Львівський державний університет імені Івана Франка. Автори роблять університет одним з головних персонажів своїх роздумів. Освоєння нового місця навчання починалось, вочевидь, з міста – тогочасний Львів вихідці з сільської місцевості сприймали як щось нове, перспективне, але зрештою сіре й метушливе, навіть неприємне: «Зі Львова запам'яталась риба тріска, пам'ятник Яну Собеському на центральному проспекті, трамваї, вистава у цирку під відкритим небом на тому місці, де нині стоїть готель «Львів». Інші враження – сірі. Кидалась у вічі й невпинна поспішність усіх людей: коли сідали у трамваї, перебігали вулицю, заходили до магазинів»²³. Зрештою, вступ на історичний факультет (зважаючи на

¹⁹ Чорній В. П. Автобіографічні нотатки. *Слов'янознавчі студії: статті, виступи та ювілейні матеріали*. Львів, 2002. С. 255.

²⁰ Зайцев Ю. Д., Ісаєвич Я. Д. Розмова про недавнє минуле. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, 2006–2007. Вип. 15: Confraternitas. Ювілейний збірник на пошану Ярослава Ісаєвича. С. 907.

²¹ Там само.

²² Богдашина О. М. Історик та влада: сюжети, міркування та застереження. *Харківський історіографічний збірник*. Харків, 2016. Вип. 15. С. 43–54.

²³ Макарчук С. А. Побачене, почуте, пережите... С. 53.

його зідеологізованість і офіціоз), який не легко давався, студенти теж сприймали як щось важливе і перспективне.

Як видно зі спогадів, з моменту вступу історики вважають університет невід'ємною частиною свого життя, а себе частиною цього середовища. Попри це, навчання в університеті не виправдовувало надій молодих науковців, що автори й визнають у своїх спогадах. Навчальні програми університету, його внутрішнє життя почали активно радянлізувати. Наука історія як культурна традиція втрачала свою значущість, професійну діяльність історика визначали й спрямовували над-професійні чинники, як-то політика, ідеологія, ініціативи, директиви партійно-державних структур та комуністичних лідерів²⁴. Серед обов'язкових ідеологічних вимог у процесі навчання історики виокремлюють: «відвідування лекцій», «конспектування творів Леніна», «постанов партійних з'їздів». Як відомо, на факультеті, крім ідеологічних дисциплін, викладали історію первісного суспільства, історію Греції і Риму, історію стародавнього світу, історію середніх віків, історію нового і новітнього часу зарубіжних країн, історію СРСР та УРСР, втім, багато уваги приділяли саме історії Російської комуністичної партії. Усе це змінило уявлення студентів про обсяг та завдання університетської освіти. Зокрема, Я. Ісаєвич згадує повоєнне становлення вишів як суміш культурних традицій: «Університет був якимсь складним конгломератом того, що можна було назвати пережитком колишньої освітньої системи та залишками колишнього старогалицького суспільства, з виявами неуктва – або нахабно-агресивного, або симпатичного і щирого, але тим не менш примітивного»²⁵. Зрозуміло, це призводило до перших розчарувань істориків, та все ж сприймалось як належне. Натомість на них негативно впливала на молодих істориків постійна атмосфера тривожності та напруженості: студенти мали приховувати інформацію про своїх родичів, щоб не бути звинуваченими в буржуазному націоналізмі, остерігатись доносів з боку інших студентів.

Невиправдані уявлення стосувалися й вибору теми наукового дослідження. Здебільшого треба було працювати з тим, «що дають». Заняття темою з історії України могло звужити амбіції професійної реалізації, часто загрожувало обмеженням якоюсь вузькою сферою соціально-економічної історії і не вважалось перспективним серед студентів. Справді, негативними умовами наукової роботи в радянський період були, зокрема: вузька спеціалізація тем, вимога наявності у назвах досліджень, а також у їхній текстовій частині ідеологічних кліше, примусова прив'язка всіх історичних досліджень до марксистської концепції зміни суспільно-економічних формацій²⁶. Цим можна пояснити і так званий «уход» частини науковців в археологію та інші спеціальні історичні дисципліни, що давало трохи

²⁴ Портнов А. В. Історії істориків: Обличчя й образи української історіографії ХХ століття. Київ: Критика, 2011. С. 228.

²⁵ Ісаєвич Я. Д. Про domo mea. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, 2006–2007. Вип. 15: Confraternitas. Ювілейний збірник на пошану Ярослава Ісаєвича. С. 16.

²⁶ Шуст Р. М., Тарнавський Р. Б. Історична наука у Львівському університеті: 350 років розвитку. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. Львів, 2013. С. 26.

більшу свободу творчості²⁷ і можливість дистанціюватись від історії ХХ ст., бо її проблеми були найбільш ідеологізовані та підлягали політичній кон'юктурі. Типово, що, навіть обравши потрібну тему, історики зазвичай дотримувались її вузької спеціалізації, вдовольнялись розробкою окремих конкретних сюжетів без широких узагальнень, бо там, де починались узагальнення, було місце й ідеології.

Як видно зі спогадів, доволі важкими видавались і побутові труднощі позальвівських студентів («Жив на одну стипендію, що, звичайно, сильно обмежувало можливості молодшої людини до творчої праці і користування благами життя»²⁸). Важливого значення на цьому етапі набуло відчуття солідарності й підтримки. Позитивом навчання в університеті стала участь в художній самодіяльності, організуванні вільного часу: екскурсії, практики, концерти, літературні вечори, зустрічі однодумців. Ю. Сливка, зокрема, великого значення надає колективу молодих науковців, що збирались у гуртожитку (чому здебільшого присвячено його спогади), їхні зустрічі не переходили відому межу, не були антирадянськими²⁹. Співпраця однодумців за період навчання в університеті сприяла особистій консолідації, відчуттю підтримки. Органічною частиною життя західного регіону України залишалось масове самодіяльне мистецтво. Фольклорно-етнографічний ансамбль «Черемош» став можливістю творчої реалізації для І. Патера. Певною мірою розповідь про кола своїх однодумців викликає в авторів бажання надати цим спогадам національно-патріотичного забарвлення, підкреслити свій хоч невеличкий внесок у побудову Української держави («Ми прагнули зберегти, підтримувати і відроджувати наші традиції, хоч трохи розворушити ще повністю не зламний, загнаний в ідеологічні шори люд, намагались подальшою працею покласти свою цеглинку у відбудову нашого Українського Дому»³⁰). Як ми вже зазначали, це створює деякий аспект виправдання, притаманний українській мемуаристиці сучасного періоду. У спогадах присутнє почуття ностальгії не лише за колишніми студентськими роками, періодом юності, а й за колективізмом, відчуттям солідарності, які впливали на майбутнє становлення.

Університетське середовище. У спогадах порушено питання ставлення до викладачів, особистих взаємин. Університетське середовище з самого початку навчання формувалося з викладачів, наукових керівників, які закладали основи наукового світогляду молодшої людини. Більшість викладачів власне історичних кафедр у 1951–1956 рр. становили вихованці радянської школи, яких в перші повоєнні роки ЦК Компартії та Народний комісаріат освіти УРСР спрямували на роботу до Львівського університету, або ж науковці зі східних областей України чи з Росії, що опинилися у Львові після закінчення війни і самостійно влаштувалися на роботу в університет. У навчально-виховній, науковій, а також в

²⁷ Богдашина О. М. Історик та влада: сюжети... С. 50.

²⁸ Макачук С. А. Побачене, почуте, пережите... С. 135.

²⁹ Сливка Ю. Ю. Неакадемічні розмови на Академічній. Спогади. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, 2000. Вип. 7: Збірник на пошану професора Юрія Сливки. С. 90.

³⁰ Патер І. Г. «Черемоша рідні хвилі...» (фрагменти споминів зі студентських літ). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, 2008. Вип. 16: Ювілейний збірник на пошану Івана Патера. С. 32.

управлінсько-адміністративній роботі їм належали всі провідні позиції. Натомість вихідців із місцевого галицького населення серед викладачів історичного факульту у 1951–1956 рр. було лише декілька³¹. Особливою повагою в тодішніх студентів серед «викладачів-східняків» користувався Д. Похилевич, завідувач кафедри історії південних і західних слов'ян, серед викладачів-галичан – Я. Кісь, який працював на кафедрі історії УРСР, був науковим керівником М. Крикуна. Іван Крип'якевич також мав великий вплив на молодих науковців, які потрапляли до очолюваного ним академічного Інституту суспільних наук (Я. Ісаєвич). Зрештою, деякі історики відверто зазначають, що передусім у знайомстві з викладачами було важливо відкрити в них «щось незвичне, нове у зіставленні із шкільними вчителями», а взаємна довіра сприяла вдалій співпраці. У спогадах історики звертають увагу на такі важливі якості викладачів, як: лекторський хист, доброзичливість, авторитетність, оригінальність подачі матеріалу, манера спілкування, ораторський талант, повага оточення, ерудованість. Зважаючи на період написання спогадів (незалежність України), ще однією характеристикою, яка виявляє вже сьогодні прихильність студентів до викладачів, є об'єктивність у поданні матеріалу, зокрема «антирадянського підтексту» («не наголошував, як це робили деякі інші викладачі, яке то велике значення мають знання з історії СРСР та якою є роль СРСР» (С. Макарчук про Г. Гербільського³²)). У спогадах звернуто увагу на високі професійні якості викладачів і вдалу співпрацю. Тут йдеться не просто про правила наукової етики чи манери поведінки, а й відчуття авторами групової ідентичності, належності до єдиної спільноти, перейняття настанов і поведінки своїх вчителів, бажання показати цінності, які побутували серед наукової спільноти тих часів³³.

Водночас у спогадах немало згадок про багатьох університетських товаришів (зокрема у К. Кондратюка і С. Макаруча). Опис здебільшого позитивних моментів університетського середовища можна пояснити тим, що спогади пишуть не лише для майбутніх поколінь, а й для колег-істориків, з якими вдалось співпрацювати, а також віком авторів: мемуари складають у дорослому, а то й похилому віці, маючи на меті передати досвід і знання молодшим поколінням, часто в них ідеалізують час навчання і тодішнє оточення, ностальгують за молодістю.

Історик і радянська влада. Реалізація. Комунікації. У радянський період важливим завданням для істориків залишалось не загубитися у просторі життєвих орієнтирів, власних прагнень і межах дозволеного. Історики не надто відверто зізнаються у спогадах про готовність до компромісу з правилами режиму. Про так звану лояльність до режиму може свідчити й обережна критика чи так звана «порядність», про яку згадують автори («Чи любили ми, чи ненавиділи радянську владу, але у звичайних життєвих, зокрема й службових справах, намагалися бути

³¹ Шуст Р. М., Тарнавський Р. Б. Історична наука у Львівському університеті... С. 26.

³² Макарчук С. А. З професором Григорієм Гербільським серед істориків Львівського університету. Спогад. 1951–1956 і 1973–1977 роки. *Наукові записки Львівського історичного музею*. Львів, 2012. Вип. 15. С. 284.

³³ Леонтьєва О. Б. Мемуари істориків на переломі епох: личностная рефлексия, профессиональная идентичность. *Известия Самарского научного центра Российской академии наук*. Самара: Самарський науковий центр, 2016. Т. 18. № 6. С. 143.

щодо неї порядними»³⁴). Зрештою, не можна заперечити, що умови того режиму історики бажали використати для власної самореалізації, успішної кар'єри з можливістю змінити її в майбутньому («Відповідь була – через освіту добитись важливого посадового становища в радянській системі, і якщо ту систему неможливо повалити, її механізм слід використовувати для того, щоб працювати для української справи, народу»³⁵). Нерідко історикам потрібно було відходити від об'єктивних закономірностей історії, спиратися не лише на свої критерії істини, а це призводило до порушення власних життєвих цінностей, відступу від власного сумління, деформації сприйняття понять «людського» й «офіційного».

У радянській системі історик завжди опинявся перед вибором: компроміс з офіційною ідеологією чи відстоювання власної позиції. Після закінчення університету істориків часто спрямовували на роботу вчителями, декому долею «щасливого випадку» вдавалось працювати в університеті і вступити в аспірантуру. Зрештою, ті, хто не міг вступити в аспірантуру, продовжували свою реалізацію в інших установах, зокрема в Інституті суспільних наук. У спогадах його позитивно описують як «острівця нонконформізму» для науковців («Тут партійний диктат теж діяв, але, в силу різних причин, був більш делікатним»³⁶), хоча тоді ця установа не була багатопрофільною³⁷. Натомість гарантій захисту дисертації було дуже мало, успіх не залежав від потенційного таланту історика, а від багатьох здебільшого політичних чинників: тематики дослідження, членства в комуністичній партії. Я. Ісаєвич зміг захиститись без членства в комуністичній партії.

Становище радянського історика розкривають сюжети, що описують ситуації особистого і професійного випробування: обмеження, цензура, перевірки й заборони у процесі проведення досліджень. За публікацію статті, яка не відповідала догмам тодішньої історичної науки, гостро критикували. Зокрема, редколегія протидіяла публікації статті М. Крикуна про поділ Брацлавського воєводства XVI–XVII ст., покликаючись на небезпечність висвітлення теми міждержавних кордонів на українських землях. Штучна ізоляція від світового наукового товариства, обмежений доступ до архівів – все це призводило до зниження рівня наукових праць істориків. Зрештою, можна однозначно стверджувати, що радянська влада породила в істориках страх, особисту невпевненість, обережність, скептицизм.

Спогади істориків стають вдалим джерелом для дослідження комунікаційних практик: поїздки за кордон, спілкування з зовнішнім світом. Ізольованість від не-комуністичного світу компенсували контакти з країнами «соцтабору», передусім Польщею. Поїздки за кордон, зрештою, були рідкістю і залежали від власного рівня наполегливості. Зокрема, це стосувалось поїздок в Польщу з метою збору архівних документів, відвідин бібліотек, налагодження персональних контактів.

³⁴ Макарчук С. А. Побачене, почуте, пережите... С. 31.

³⁵ Там само.

³⁶ Ісаєвич Я. Д. Pro domo mea... С. 21.

³⁷ Луцький О. Інститут суспільних наук АН УРСР у другій половині 80-х – на початку 90-х років XX століття: пошуки нових орієнтирів. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, 2013. Вип. 23. С. 654.

Поїздка могла відбутися з дозволу Міністерства вищої освіти СРСР як відрядження, адже робота з новим видом джерел сприяла історичним дослідженням. Історики тут могли віднайти цінні наукові джерела, нові західні праці з питань методології та гуманітарних наук, діаспорні видання. М. Крикун згадує кілька відряджень до Кракова з науковими цілями, документи з архівів якого склали зміст його статті, що була опублікована в наукових записках Люблінського університету ім. Марії Кюрі-Склядовської³⁸. Публікація статей у польських чи болгарських виданнях давала нове поле розвитку: «А мою першою статтею, яку я вважаю суто науковою, була публікація в болгарському журналі про 700-річчя Львова, ще коли я був студентом. Я їм послав, і вони надрукували. А от вже польською, то я сам написав статтю про юридики»³⁹. Польщу згадували і в контексті родинних зв'язків. Я. Ісаєвич описує спогади матері, яка працювала вчителем у Перемишлі. Бачення Польщі простежується у протиставленні, порівнянні з радянським режимом через пошук власних орієнтирів. Такі уявлення давали змогу бачити в Польщі уособлення близької, але водночас інакшої традиції, на противагу радянському режиму – приклад демократизму і лібералізації, взірць не тільки держави (політики), а й рівня розвитку суспільства, інтелектуального середовища. Дослідники зауважують, що Польща була чи не єдиною державою, де інтелігенція згуртовано протистояла системі. Чинниками такої сильної корпоративної солідарності виявилась розвинена елітарна, шляхетська самосвідомість польської інтелігенції, що сприймала себе духовним провідником нації, на відміну від української інтелігенції⁴⁰.

Приватний простір. Зі спогадів може скластися враження, що історики в юності нічим і не цікавилися, крім навчання та наукової роботи, та, вочевидь, не бракувало моментів закоханостей. Здебільшого спогади не висвітлюють питання особистого і сімейного життя, за винятком мемуарів К. Кондратюка. Більшої ваги, порівняно з особистим життям, у багатьох спогадах надано інформації про дитинство, батьків, які ставали першими наставниками у формуванні особистості авторів. Так чи так, за весь час професійного становлення історики відчували брак приватного простору. Позаяк талановитість у ті часи не зовсім цінували, історики шукали, де б виявити власну творчість та здібності, не боятись бути собою, відчувати повагу до власної особистості, і знаходили підтримку, взаєморозуміння в зібраннях однодумців, в гуртках і ансамблях. Історики не згадують про особисту самотність чи тривожність, які впливали з умов того часу, не згадують моментів особистих переживань, власної слабкості, адже багато з них болісно переживали неможливість відстоювати моральні цінності, зокрема й ті, які були прищеплені з дитинства.

Самооцінка. Загалом історики залишають відкритим питання оцінки своєї наукової діяльності, вказуючи, що її мірилом є кількість і якість написаних наукових праць. Але все ж досвід і знання, якими зумів поділитись науковець, дають підстави

³⁸ Крикун М. Г. Мої наукові пошуки. *Вісник Львівського університету. Серія історична.* Львів: Вид-во ЛНУ ім. І. Франка, 2002. Вип. 37, ч. 1. С. 41.

³⁹ Ісаєвич Я. Д. «Я завжди люблю заперечувати». *Україна модерна.* 2010. Чис. 6 (17). С. 322.

⁴⁰ Портнов А. В. Наукове середовище і академічна культура в сучасній Україні. URL: <http://www.humanities.org.ua/projects.php> (дата звернення: 30.07.2020).

пишатися собою: «Розумію, що за свої 84 роки міг зробити у цьому житті більше, ніж зробив: прочитав лекції, ніж виховав своїх дітей, ніж впливав на свідомість студентів, ніж написав статей і книжок. І все ж перелік майже з трьома десятками прізвищ тих, кого зробив українськими науковцями, чогось таки вартує. У кожному разі сам себе можу цим тішити»⁴¹. Певною мірою спогади є можливістю переглянути свою значущість і потрібність, підвести підсумки: «Радий, що серед істориків та етнологів маю добрих колег, серед яких почуваю себе ще потрібним суспільству»⁴². Для авторів спогади стають нагодою переглянути насамперед власну професійну діяльність, перевірити правильність обраного життєвого шляху, а також віддати шану власному поколінню.

Сучасність та образ майбутнього. Говорячи про сучасність та майбутнє, історики часто порівнюють минуле і теперішнє. Злам 1990-х років у багатьох спогадах представлений новою поворотною точкою. Як очевидці подій, автори згадують сам процес становлення незалежності, оптимістичні надії населення, власні не надто позитивні очікування. Як науковці, історики оцінюють сучасний стан з професійного погляду, зокрема через зміну умов наукової роботи. Позитивом визначають: доступність джерел, позбавлення ідеологічного впливу, свободу думки. Негативом – відставання країни з багатим потенціалом у всіх сферах, канонізовані міфи про минуле, відсутність міцної творчої інтелігенції, її політичної активності. Майбутнім поколінням рекомендують: подолати власну пасивність, прагнути свободи і насаги у творчості. Так, відповідальність за теперішнє і майбутнє вони перекладають на молоде покоління, тих, хто творить сучасну історію, для яких старше покоління істориків хотіло б стати моральними орієнтирами («Не виключено, що книжку мою будуть читати молоді люди, тому мені б дуже хотілося навчити їх правильно жити, працювати і при тому ще й гідно себе поводити»⁴³). З іншого боку, варто визнати, що й самі історики мали б більш активно захищати свободу своєї творчості та виявляти корпоративну солідарність, обмежувати вплив політики на власну творчість у сучасних умовах⁴⁴.

У спогадах автори ностальгують за часами, коли готові були діяти всупереч складним обставинам. Можливо, відчуття власних помилок за неспроможність свого покоління істориків бути політично активними, страх, почуття ностальгії призводять до того, що вони демонструють розгубленість перед сучасними викликами і творять не завжди оптимістичні висновки щодо майбутнього. Їхньою провідною рисою залишилась приватність і обережність у професії, особистому житті, навіть патріотизмі. Автори спогадів апелюють до колишніх часів, порівнюючи їх з теперішніми, що призводить до суперечності у зіставленні цих рекомендацій із сучасними запитами. Адже нині цілком інша ситуація, яка вимагає інших критеріїв оцінки. Тому спогади сучасних діячів, окрім пізнавального, мають ще й важливе виховне значення.

⁴¹ Макарчук С. А. Побачене, почуте, пережите... С. 156.

⁴² Там само. С. 189.

⁴³ Кондратюк К. К. Спомини і роздуми історика. Львів: Піраміда, 2014. С. 130.

⁴⁴ Богдашина О. М. Історик та влада: сюжети... С. 44.

“In memoriam”. Цінною групою мемуарів є так звані *“in memoriam”*, написані в пам’ять про відомих істориків. Серед таких можна виокремити велику кількість спогадів, присвячених Ярославу Дашкевичу. Здебільшого це спогади колег або учнів про своїх вчителів. Важливим елементом у пригадуванні вчителів є визнання наслідування принципів їхньої роботи, переймання від них життєвих настанов, вдячність за довіру та співпрацю. Автор спогадів І. Федорук згадує про своєрідну, притаманну Дашкевичу етичну чесність – непересічну для істориків радянського періоду. Зі спогадів автора дізнаємось про надзвичайну ретельність Я. Дашкевича у ставленні до адміністративних справ, його оригінальну манеру усного й тактовного рецензування текстів дослідників-початківців⁴⁵, динамічне балансування між романтичним, скептичним і почасти сатиричним сприйняттям тодішньої дійсності та інші нюанси, які демонструють його стиль життя і творчості⁴⁶. Я. Дашкевичу і Я. Ісаєвичу присвячені спогади Я. Грицака, він оцінює цих науковців як важливих діячів української історичної науки⁴⁷. Спогади «in memoriam» пишуть з метою вшанування успішних науковців в Україні, перейняття їхніх професійних якостей.

Так, спогади стають можливістю підсумувати своє життя, професійну кар’єру, визнати власні здобутки і втрати. Водночас спогади, видані в незалежній Україні – це пошук опор, смислів, відповідей на актуальні питання сучасності. Більшою мірою спогади істориків стосуються власного професійного становлення (на основі цього виділено змістові лінії, такі як вибір професії, навчання і вивчення історії, наукова реалізація), адже історики не позбавляються стилістики свого професійного фаху – бажання наголосити лише на тому, що може стосуватися історії університету, інтелектуального середовища другої половини ХХ ст.; самим постати джерелом дослідження), менше згадано випадки підпорядкування системі, травматичний досвід, проблеми приватного простору, особисті помилки і переживання. При цьому події негативного характеру автори спогадів пояснюють труднощами, які від них не залежали, а досягнення й успіхи – своєю працелюбністю та наполегливістю. Зважаючи, що спогади написані й видані в незалежній Україні, наявний мотив виправдання та перебільшеної оцінки вкладу в розбудову незалежної України, що робить спогади актуальними тільки в цей конкретний період і позбавляє їх універсальної спрямованості. Також спогади містять чітко виражений історико-національний аспект, зокрема привернення уваги до питання патріотизму в сучасній Україні. Важливу роль у спогадах надано темі наукових комунікацій в радянський період, зокрема з польським інтелектуальним середовищем з метою підтримки й розвитку цих міжнародних відносин в сучасній Україні. Включення в текст інформації про різного роду історичні дослідження, діяльність університету, прогнози та рекомендації щодо майбутнього дають змогу визначити, що написані вони для майбутніх поколінь, передусім для молодих дослідників-істориків. Виконання свого професійного обов’язку історики розуміють як важливу відповідь на всі виклики

⁴⁵ Федорук Я. О. Ярослав Дашкевич та історичне середовище. С. 33–35.

⁴⁶ Там само. С. 71.

⁴⁷ Грицак Я. Я. Два Ярослави. *Україна модерна*. 2011. Чис. 18. URL: <http://uamoderna.com/images/archiv/18/Grycak.pdf> (дата звернення: 30.07.2020).

часу. Звідси, мислячи категоріями минулого, автори спогадів у своїх рекомендаціях щодо майбутнього, по суті, не дослухаються до ідей змінності і тимчасовості. Тому спогадова література по-своєму не позбавлена певного ідеологічного «багажу», і хай як авторам хотілося б утвердити нові механізми розвитку в новому суспільстві, вони все ще повертаються до старих методів, трактуючи їх на сучасний лад. Для істориків це черговий спосіб літературного вираження подання. Спрямовані на збереження пам'яті, спогади набувають виховного значення – засвоєння професійних цінностей, патріотизму. Проте сьогодні досвід, поданий у спогадах, має навчати, відкривати минуле заново, а в майбутньому бачити саме майбутнє, а не минуле.

REFERENCES

- Assman, Ya. (2004). *Kulturnaia pamiat. Pismo, pamiat o proshlom i politicheskaiia identichnost v vysokikh kulturakh drevnosti* (M. Sokolskaia, Trans.). Moscow: Yazyki slavianskoi kultury [in Russian].
- Bilokin, S. I. (2004). Iz staroho lystuvannia (Viktor Oleksandrovych Romanovskiy, 1890–1971). *Spetsialni istorychni dysypliny: pytannia teorii ta metodyky*, 11, 84–98 [in Ukrainian].
- Bohdashyna, O. M. (2016). Istoryk ta vlada: siuzhety, mirkuvannia ta zasterezhenia. *Kharkivskiy istoriohrafichnyi zbirnyk*, 15, 43–54 [in Ukrainian].
- Chornii, V. P. (2002). Avtobiohrafichni notatky. *Slovianoznachchi studii: statyi, vystupy ta yuvileini materialy*, 255 [in Ukrainian].
- Fedoruk, Ya. O. (2017). *Yaroslav Dashkevych ta istorychne seredovyshche*. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].
- Hrytsak, Ya. Ya. (2011). Dva Yaroslavy. *Ukraina moderna*, 18. Retrieved from <http://uamoderna.com/images/archiv/18/Grycak.pdf> [in Ukrainian].
- Isaievych, Ya. (2006–2007). D. Pro domo mea. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*, 15, 14–21 [in Ukrainian].
- Isaievych, Ya. D. (2010). «Ya zavzhdy liubliu zaperechuvaty». *Ukraina moderna*, 6 (17), 322 [in Ukrainian].
- Khalbvaks, M. (2007). *Sotsyalnyie ramki pamiati* (S. Zenkina, Trans.). Moscow: Novoie izdatelstvo [in Russian].
- Kondratiuk, K. K. (2014). *Spomyny i rozdumy istoryka*. Lviv: Piramida [in Ukrainian].
- Krykun, M. H. (2002). Moi naukovy poshuky. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia istorychna*, 37 (1), 41 [in Ukrainian].
- Kyrydon, A. M. (2012). Istoryk v kulturnii topohrafi pamiati. *Ukraina–Yevropa–Svit. Mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats. Seriiia: Istoriiia, mizhnarodni vidnosyny*, 10, 83 [in Ukrainian].
- Leonteva, O. B. (2016). Memuary istorikov na perelome epokh: lichnostnaia refleksiiia, professionalnaia identichnost. *Izvestiia Samarskoho nauchnogo tsentra Rossiiskoi akademii nauk*, 18 (6), 143 [in Russian].

Liubovets, N. I. (2013). Ukrainski memuary v suchasnomu informatsiinomu prostori. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy im. V. I. Vernadskoho*, 37, 602–615 [in Ukrainian].

Lutskiy, O. (2013). Instytut suspilnykh nauk AN URSS u druhii polovyni 80-kh – na pochatku 90-kh rokiv XX stolittia: poshuky novykh oriietyriv. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*, 23, 654 [in Ukrainian].

Makarchuk, S. A. (2012). Z profesorom Hryhoriem Herbils'kym sered istoriyiv Lvivskoho universytetu. Spohad. 1951–1956 i 1973–1977 roky. *Naukovi zapysky Lvivskoho istorichnoho muzeiu*, 15, 284 [in Ukrainian].

Makarchuk, S. A. (2015). *Pobachene, pochute, perezhyte: memuarii miniatiury* (R. Tarnavskiy, Ed.). Kyiv: Atika [in Ukrainian].

Nurkova, V. V. (2000). *Svershennoie prodolzhaetsia: Psikhologiya avtobiograficheskoi pamiati lichnosti: monografiia*. Moscow [in Russian].

Olesnytskiy, Ye. H. (2011). *Storinky z moho zhyttia* (M. M. Mudryi, B. O. Savchuk, O. H. Arkusha, Comps.). Lviv: Medytsyna i pravo [in Ukrainian].

Pater, I. H. (2008). «Cheremosha ridni khvyli...» (fragmentsy spomyniv zi studentskykh lit). *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*, 16, 32 [in Ukrainian].

Portnov, A. V. (2011). *Istorii istoriyiv: Oblychchia y obrazy ukrainskoi istoriografii XX stolittia*. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].

Portnov, A. V. Naukove seredovyshe i akademichna kultura v suchasni Ukraini. Retrieved from <http://www.humanities.org.ua/projects.php> [in Ukrainian].

Shust, R. M., & Tarnavskiy, R. B. (2013). Istoriichna nauka u Lvivskomu universyteti: 350 rokiv rozvytku. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya istorichna*, 26 [in Ukrainian].

Slyvka, Yu. Yu. (2000). Neakademichni rozmovy na Akademichnii. Spohady. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*, 7, 90 [in Ukrainian].

Smolii, V. (Ed.). (2016). *Istoriya i Vlada: kol. monohr.* Kyiv [in Ukrainian].

Tarnavskiy, R. (2015). Spohady profesora Stepana Arsentiiovycha Makarchuka yak dzherelo do vyvchennia narodnoi kultury volynian. *Naukovi zoshyty istorichnoho fakultetu Lvivskoho universytetu: zb. nauk. prats*, 16, 91 [in Ukrainian].

Vodotyka, S. H. (2006). *Istoriichna nauka USRR 1920-kh rokiv: sotsiopolitychni, orhanizatsiini ta kontseptualni osnovy funktsionuvannia: monohrafiia*. Kherson [in Ukrainian].

Voitsekhivska, I. N. (2009). Memuariystyka. In *Entsyklopediia istorii Ukrainy* (Vol. 6, pp. 608–611). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

Yas, O. V. (2009). Memuary. In V. A. Smolii (Ed.), *Entsyklopediia istorii Ukrainy* (Vol. 6, pp. 604–608). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

Zaitsev, Yu. D., & Isaievych, Ya. D. (2006–2007). Rozmova pro nedavnie mynule. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*, 15, 907 [in Ukrainian].

Iryna MYKHAILIV

PhD Student

Mykhailo Hrushevskiy Department of

Modern History of Ukraine

Ivan Franko National University of Lviv

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1485-0394>

e-mail: mykhailiviryna@gmail.com

**«HAVING STEPPED ON THE PATH OF HISTORIAN ONCE, NEVER DID HE
DEVIATE»: THE MEMOIRS BY LVIV HISTORIANS AS A SOURCE FOR THEIR
PROFESSIONAL ACTIVITY**

The article is focused on analyzing the memoirs of Lviv historians (their realization took place at Lviv university in the second part of the 20th century), as a source for their professional activity considering the impact of the socio-cultural process of the 20th – 21st centuries. These memoirs were published or publicized as interviews in independent Ukraine. There are being defined and analyzed the following content lines, such as the formation of a worldview and the choice of profession, studying and learning history, the environment of the university, the historian and the Soviet system (professional realization, communication), private space, individual appreciation, nowadays and the image of future. Being found out that the authors in the memoirs mostly described the story of their professional realization, because they kept their professional style – the desire to emphasize the moments of history (of Lviv university and its intellectual and scientific environment), the stories which can be used as a historical source; less – the moments of subordination of system, traumatic experience, private space, personal mistakes, and feelings. Considering the specificity of a period of writing memoirs, their purpose and functions, being found out that in independent Ukraine these memoirs are the searching of senses and the answers to actual questions of nowadays, they represent historical and national aspects, in particular with the purpose of paying attention to patriotism, also these memoirs being written for the young generation of researchers-historians, what defined its educational and socio-cultural meanings. Being noted that authors by thinking of the categories of the past haven't kept the modern ideas of variability and temporality in their recommendations. By critical analysis, the content of memoirs has reproduced some specifics of the professional life and everyday life, inner world of a historian of the second part of the 20th – 21st centuries. In the research are being used methods such as biographical, contextual, comparing.

Keywords: memoirs, historians, Lviv University.